

ज्ञान प्रबोधिनी प्रशाला ५१

51@51

आम्ही ५१!

गोष्ट क्र. २९

मी दीनानाथ मंगेशकर रुणालया (DMH) मध्ये रुजू होण्यापूर्वी बायफच्या आरोग्य क्षेत्रामधील कामांसाठी चार जिल्हांमध्ये मेडिकल ऑफिसर्सबरोबर काम केलं होतं. तेव्हा जाणवलं, की शहरांमध्ये खूप बरी परिस्थिती आहे. पण ग्रामीण भागांमध्ये अगदी प्राथमिक आरोग्य केन्द्रांवर देखील व्यवस्था तुटपुंजी आहे. तिथल्या हॉस्पिटलसची भयंकर विदारक परिस्थिती मी तेव्हा पाहिली आहे. त्यामुळे, आज DMH मध्ये काम करताना महामारीच्या तयारीच्या आधी इतर हॉस्पिटलसमधली मूलभूत आरोग्य सुविधा बदलण्यासाठी काय-काय लागेल याचा एक विचार मनात असल्याने त्या दृष्टिकोनातून देखील थोडा विचार झाला. Entire infrastructure needs to be strengthened. या महामारीमध्ये ग्रामीण भागात आणि विशेषत: आशा-अंगणवाडी सेविकांनी अतिशय मोलाचं काम केलं आहे, पण त्यांच्यावरदेखील या सगळ्या कामाचा खूप ताण पडला आहे. म्हणूनच, केवळ महामारीच्या दृष्टीने नाही, तर मूलभूत सोयी-सुविधा पुरेशा असाव्यात यासाठी प्रयत्न व्हायला हवेत.

धनश्री बोधनी

(१९८४-१९९०)

प्रशालेतील आठवणी

प्रबोधिनीशी निगडित पहिली-वहिली आठवण म्हणजे प्रवेश परीक्षा. तेव्हा मला तिथे यायला उशीर झाला होता. सगळे विद्यार्थी उपासना मंदिरातून वरच्या मजल्यावर परीक्षेसाठी गेले होते, आणि मी त्यानंतर मागून पळत-पळत वर गेले. मी ८४ साली ज्ञान प्रबोधिनीत पाचवीसाठी प्रवेश घेतला. माझ्या बडिलांची इच्छा होती की मी प्रबोधिनीत शिकावं. चौथीपर्यंत मी नूमवित होते. सुचित्रा बाडगंडी, शीतल गोगटे आणि मी अशा आम्ही तिघीजणी पाचवीमध्ये प्रबोधिनीत दाखल झालो. आमच्या वर्गात चार मुली इंग्लिश माध्यमाच्या आणि बाकी सगळ्या मराठी माध्यमाच्या होतो. आता कदाचित चित्र उलट असेल, पण तेव्हा बहुतेक सगळेजेण मराठी माध्यमातून यायचे. त्याकाळी, प्रबोधिनीचं नाव हे हुशार मुलांची शाळा असं झालं होतं असं मला वाटत नाही.

पाचवीतच क्रीडा प्रात्यक्षिके होती, न्यू इंग्लिश स्कूलच्या मागच्या मैदानावर मेधा राळे लोखंडी बॉलवरून पडली होती. एकीकडे तिची काळजी घेतली गेली आणि प्रात्यक्षिके पुढे सुरु राहिली, माझा तो पहिला धडा होता. The show must go on.

लताताईच्या आई आम्हाला रामायण सांगायला यायच्या. संचालक कार्यालयातून फोटोफ्रेम घेऊन तयारी करायची अशी जबाबदारी मी न कळत घेतली, फार भारी वाटायचे. ८४ साली आशा भोसले यांनी प्रबोधिनीसाठी गाण्याचा कार्यक्रम केला होता तेव्हा Asha is Hope या कार्यक्रमाची तिकीट विक्री करताना अनेकांकडून तिकीट घ्यायला दिलेला नकार पचवणं फार जड गेलं.

शिवापूर भागात गायत्रीताई आणि सरिताताई दारूबंदीचे काम करत होत्या, त्याच कामाचा एक भाग म्हणून विद्यार्थ्यांचा मोर्चा काढला होता. बहुतेक तो पहिलाच अनुभव होता जेव्हा महिलांचे जीवन, व्यसनांचा कुटुंबावर होणारा परिणाम अशा विषयांची ओळख झाली आणि मनामध्ये एक मोठी आठवण ठेवून गेली.

पुढे जाऊन आमची दापोडे आणि रांझे या गावी दोन तंबूतली शिबिरे झाली. शेतामध्ये भुईमूग काढणे, गोठा साफ करणे अशी काम केलेली आठवतात. गावाचा नकाशा बनवणे, हातपंपांची मोजणी करणे यातून ग्रामीण जीवनाची खूप जवळून ओळख झाली. पुढे BAIF मध्ये काम करताना पायाभरणी शाळेतच झाली होती हे जाणवले.

मी शाळेत असताना कलशारोपणाचा कार्यक्रम झाला होता. नेहमीप्रमाणे मी उत्साहाने कार्यक्रमात भाग घेतला होता. श्रमपरिहाराच्या कार्यक्रमाला मला बोलावलं गेलं ज्यात मी एकटीच विद्यार्थिनी होते आणि बाकीचे सर्व प्रबोधिनीचे कार्यकर्ते होते.

मला रोज कळबरी खाण्याची सवय लागली होती. हे जेव्हा सरिताताईच्या लक्षात आलं तेव्हा त्या माझ्याशी बोलल्या, माझ्याकडून संकल्प करून घेतला की मी रोज कळबरी खाणार नाही. त्या एका घटनेनंतर अनेक संकल्प करण्याची आणि ते निभावण्याची ताकद मिळाली.

दहावीत मी प्राग्रणी झाले. पाचवीत असताना मंजिरी नातू आज्ञा द्यायची, त्याच आज्ञा आता मी देणार होते. १५ ऑगस्ट आणि २६ जानेवारीला मुलं आणि मुली एकत्र गच्चीवर ध्वजारोहणासाठी जमायचे तेव्हा मात्र आज्ञा मुलांकडचेच प्राग्रणी द्यायचे पण गिरीशरावांनी बोलवून मला आज्ञा घ्यायला सांगितल्या. मिनिटा-मिनिटाचे नियोजन असलेला कागद समजावून सांगितला. एका दहा मिनिटाच्या गोष्टीचे पण किती बारकाव्याने नियोजन असते हे यातून शिकायला मिळाले.

दहावीत आमच्यासाठी झालेले अभ्यास शिबिर कधीच विसरता येणार नाही. बारा तास सलग एका जागी बसून पूर्ण लक्षपूर्वक अभ्यासपण आपल्याला जमू शकतो हे या शिबिराने आम्हा सर्वांना शिकवले. पुढच्या शिक्षणात प्रबोधिनीत शिकलेली अनेक अभ्यासकौशल्यही कामी आली.

नववीत असताना बिहारला भूकंपाचा धक्का बसला आणि दरभंगा भागात पूरपण आला होता. त्यावेळी बिहारच्या मदतकार्यात सहभागी होता आले. एका नवीन राज्याची ओळख झाली. दारिद्र्घ्य आणि अंधश्रद्धा ही खूप जवळून अनुभवली. आम्ही काहीजण तिथे मदतकार्य गटाचा भाग म्हणून गेलो होतो. आमच्या गटात डॉ. सचिन गांधी आणि इतर वैद्यकीय क्षेत्रातील गट + विद्यार्थी + कार्यकर्ते होते. तेव्हा परिस्थितीशी विसंगत असलेलं बिहारचं एक सुंदर चित्र डोऱ्यासमोर आहे. नजर जाईल तिथे सुंदर भातशेती दिसायची; पण त्यात खेळणाऱ्या मुलांच्या अंगावर कपडे नाहीत, नुसती पोटं मोठी झालेली – ज्याला मुडदूस म्हणतात असं नंतर कळलं, गळ्यात पैशांच्या माळा, स्थानिकांच्या अंधश्रद्धा, गरिबी हे देखील दिसत होतं. नैसर्गिक समृद्धी पण मनुष्याचं दारिद्र्घ्य पाहून खूप विचित्र वाटलं. त्यावेळी, जेव्हा-जेव्हा मी अशा सामाजिक उपक्रमांमध्ये सहभागी झाले, तेव्हा त्या वयात त्याचं गांभीर्य कितपत कळलं, हे मी आता नाही सांगू शकत. एक आठवण जरूर सांगेन. आम्हाला दौऱ्यांनंतर मनोगतं लिहायची असायची. मी नववीतमध्ये लिहिलेलं एक मनोगत मला पुढे युवती विभागात काम करताना सापडलं होतं. ते परत वाचताना मला दिसलं, कि माझ्या काही observations खाली कोणीतरी काही खुणा केल्या होत्या. कदाचित काही बोलणं देखील झालं असेल त्यासंदर्भात – मला ते नीटसं आठवत नाही. परंतु, माझ्या मनोगतामधील observations ची, मतांची कोणीतरी दखल घेतली, त्यावर विचार केला, हे जाणवलं. व्यसन अथवा इतर काही सामाजिक प्रश्नांबाबत माझी बरीचशी मतं शालेय जीवनात निर्माण झाली.

जर मी प्रबोधिनीत आले नसते, तर अशा प्रकारच्या कामांना/वातावरणाला कधीच expose झाले नसते. एका typical मध्यम-वर्गीय जीवनापेक्षा वेगळे अनुभव मला मिळाले. मुख्यतः, दारूबंदीच्या आंदोलनामुळे जो एक महिला सबलीकरणाचा धागा सापडला, ग्रामीण जीवनाची ओळख झाली, ज्याचा पुढे मला माझ्या कामामध्ये उपयोग झाला.

प्रशालेतून बाहेर पडल्यावर देखील मी जवळपास पुढे पंधरा वर्ष युवती विभागाशी संलग्न होते. प्रशालेय दलांवर तेव्हा खूप focus होता. गणेशोत्सव हा कायमच जिव्हाळ्याचा विषय होता. मला वाटतं १९८७च्या तुकडीच्या मुलींनी पहिल्यांदा मिरवणुकीत स्त्यावर बरच्या केल्या होत्या. आम्ही कॉलेजमध्ये मिरवणुकीच्या रचना आणि इतर अनेक गोष्टींची चर्चा करायचो. पुढे १९९१ साली मिरवणुकीमध्ये मुलींचा पहिला ध्वज मी आणि वंदना कळू-कामठेने नाचवला. त्यापूर्वी मुलींचा ध्वज नुसता चालवला जायचा, नाचवला जायचा नाही. अशी तुलना कायम व्हायची मुला-मुलींच्या मिरवणुकीमधली. ध्वज नाचवायला आम्ही महेंद्रभाईकडून शिकलो, आणि युवती विभागाचा ध्वज नाचवायला सुरुवात केली. बरेच वर्ष प्रशालेय दलं घेतली. त्याचा भाग म्हणून मुलींच्या घरी जाणे, त्यांच्या पालकांशी बोलणे हे नियमित व्हायचे. मुलींनाही छान वाटावरचं आणि पालकांनाही अप्रूप असायचं. या उपक्रमामुळे पालकांशी संवाद कसा साधावा हे शिकता आलं. याचदरम्यान तोरण्यावर एक धाडसी पावसाळी सहल देखील काढली होती. मला वाटतं पल्लवी भालेरावचा वर्ग आणि सुप्रिया हेरवाडकरचा वर्ग यांची सहल मी आणि सुप्रिया गोडबोलेने नेली होती. इतका पाऊस होता की अक्षरशः दोन फुटांवरचं सुद्धा नीट दिसत नव्हतं. तशातच आम्ही ८० जर्णीना किल्ल्यावर नेऊन छान सुखरूप परत आलो होतो.

प्रबोधिनीच्या कामाचं एक extension म्हणून मी आणि अनघा अडोणी ११वी-१२वी च्या मुलींचे तास घ्यायचो. युवती विभागातर्फे अन्य प्रशालेय तासिका घेतल्या जायच्या, त्याचा हा भाग. शुक्रवार पेठेमधील जिजामाता हायस्कूल आणि महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेची महिलाश्रम शाळा या दोन शाळांमध्ये आम्ही तासिका घ्यायचो. अनघाचा मानसशास्त्राचा अभ्यास असल्याने याच्या सर्व संकल्पना ती मांडायची आणि त्या संकल्पना सोप्या पद्धतीने पोचवण्यासाठीचे खेळ तयार करून मी त्या मुलींकडून करून घ्यायचे. या मुलींच्या Achievement Motivation साठी उपयुक्त असे काही प्रयोग आम्ही केले, ज्याचा उद्देश त्यांना स्वतंत्र विचार करण्यास प्रवृत्त करणे, career च्या दृष्टीने नवीन विचार करता येणे असा होता. या पार्श्वभूमीवर आम्ही प्रज्ञा मानस संशोधिकेच्या मदतीने आणि आणांचा Thesis वाचून Adolescence Achievement Motivation साठी कुठला उपक्रम तयार करता येईल का याच्या एका शास्त्रीय प्रयोगाचा आराखडा (scientific experiment design) तयार केला. एका परिषदेमध्ये आम्ही दोघींनी यावर पेपर देखील सादर केला.

गिरीशरावांची सचिव म्हणून काही काळ मी काम केलं. त्या कामाची सुरुवात होण्याचं कारण हे जरा वेगळं आहे. माझ्या हातून माझी एक सोन्याची वस्तू हरवली होती. घरी सांगितलं, तर वडील खूप ओरडतील, म्हणून मी गिरीशरावांना जाऊन हे सांगितलं, आणि म्हणाले आता मी दलाचं काम नाही करणार, कारण आता नोकरी करून, पैसे मिळवून ती वडिलांनी केलेली सोन्याची वस्तू त्यांना परत करायची आहे. गिरीशरावांनी विचारलं – किती पैसे लागतील ? त्यावेळेच्या हिशोबानुसार सांगितले. त्यावर गिरीशराव म्हणाले – ठीक आहे. आजपासून तू संचालक कार्यालयात काम कर. आणि अशा प्रकारे ते काम सुरु झालं. कामाचं स्वरूप बघायला गेलं, तर वेगवेगळी कामं करता आली. गिरीशराव उपासनेनंतर जे बोलतात, त्याची पूर्वतयारी किती नेमकी असते, हे अनुभवलं. सुरेशरावांबरोबर कार्यालयातली कपाट आवरणे, कागदपत्रे नीट लावणे अशी इतर कामं देखील केली. गिरीशरावांच्या बरोबर काम करताना हे शिकायला मिळालं, की मुद्देसूद पूर्वतयारी किती महत्वाची असते. भाषण कुठल्याही मुद्द्यावर करायचं असेल, कितीही व्यक्तींसमोर, कुठल्याही वयोगटासमोर करायचं असेल, तरी त्याची ते नीट तयारी करतात. किती वेळात, कुठला मुद्दा, कशा पद्धतीने मांडायचा आणि पुढे कसा जोडून घ्यायचा हे मी शिकले. This was one of the earliest management lessons I learnt. गिरीशरावांबरोबर मी आणि वैशाली पतंगे ५वी -७वी-९वी या वर्गांसाठी गटकार्याचे तास घ्यायचो. याचे सर्व नियोजन (Thought Leader) हे कायम गिरीशरावांचे असायचे, आणि आम्ही ते फक्त करवून घ्यायचो. तेव्हा management, people skills, organizational skills यांची ओळख झाली.

दहावीनंतर मला शास्त्र शाखेला जायचं नव्हतं. कला शाखेत तेवढी गती नाही असं वाटत होतं, आणि कॉर्मस जमेल, तसंच कॉलेज कमी वेळ असल्याने प्रबोधिनीमध्ये काम सुरु ठेवता येईल, असा विचार करून पुढील शिक्षणासाठी वाणिज्य शाखेची निवड केली. माझ्या वडिलांनी वेगवेगळे व्यवसाय केले, तो ही एक आदर्श डोऱ्यासमोर असल्याने management बदल ओढ होती. हे सगळ निश्चित असल्याने मला माहित होतं की SP College मध्ये वाणिज्य शाखेत प्रवेश मिळवण्यासाठी किती टक्के लागतात. त्याप्रमाणे मी ११वी ला SP ला admission घेतली. BMCC ला मिळालेली admission मी SP साठी सोडली, कारण SP प्रबोधिनीच्या जवळ आहे. कॉलेजात मी कमीच असायचे, तास संपले की लगेच प्रबोधिनीत पळायचे. बारावीमध्ये माझं Marketing Specialization होतं. पुढे Management कडे वळताना माझ्याकडे दोन options होते. Marketing जमू शकेल असा विश्वास होता, त्याचबरोबर प्रबोधिनीत काम केल्याने माणसं आपल्याला समजू शकतात, ते काम देखील जमेल असं वाटत होतं. निर्णय पक्का करण्यासाठी मी DHRM² हा डिप्लोमा IMDR मधून पूर्ण केला. नंतर दोन वर्षांची मानव संसाधन विकास (Human Resource Development) या विषयात डिग्रीपण पूर्ण केली.

शिक्षण संपर्क मध्ये मी प्रशिक्षक म्हणून रुजू झाले. BAIF ची Dr. Manibhai Desai Management Training Centre (MDMTC) नावाची कंपनी होती, जिथे माझ्या कामाची सुरुवात झाली. BAIF चं काम तेव्हा सात राज्यांमध्ये चालायचं. प्रत्येक राज्यात एक स्वतंत्र संस्था निर्माण केलेली होती. ग्रामीण विकास हा BAIF आणि संलग्न संस्थांचा मुख्य उद्देश होता.

BAIF चं काम Technology driven होते असे म्हणता येईल. शाश्वत विकास (sustainable development) जो दूध उत्पादन, शेती, आरोग्य, Gender equity अशा वेगवेगळ्या दिशांच्या मदतीने साधण्याचा प्रयत्न केला जातो. बचत गटांच्या जोडीने People's organisation अशी पण मोठी चळवळ BAIF च्या कार्यातून उभी राहिली.

प्रशिक्षक म्हणून काम करताना मी BAIF चे काम, त्याच्या मागाची संकल्पना, करण्याची पद्धत, कामाची संस्कृती अशा विविध अंगानी काम समजून घेऊन ते प्रशिक्षणासाठी वापरणे, संस्थेतील अनेक वर्ष काम करणाऱ्या मंडळींनी पुढील जबाबदाऱ्या घेण्याच्या दृष्टीने MDP (mgl development program) तयार करणे व ते घडवून आणणे, इतर संस्था, सरकारी अधिकारी यांचे प्रशिक्षण व गाव पातळीवर काम करणाऱ्या व्यक्तींचे (field worker) प्रशिक्षण अशी एक range मी हाताळली. BAIF च्या वरिष्ठ पदावरील गटाबरोबर organisation development अंतर्गत सामावू शकतील अशा उपक्रमात सहभागी झाले. पुढे जाऊन IMDR मधून या विषयीचा एक वर्षाचा डिप्लोमा पूर्ण केला.

मी BAIF मध्ये काम करत असतानाच २००० साली दीनानाथ मंगेशकर हॉस्पिटल (DMH) च्या आर्थिक मदतीसाठी एक संगीत रजनी कार्यक्रम झाला होता. त्या कार्यक्रमाच्या आयोजनामध्ये अनेक प्रबोधकांचा सहभाग होता. त्या कार्यक्रमाच्या तिकीट विक्रीच्या हिशोबाच्या कामात

मदत करायला मी जायचे. BAIF मधलं काम संपवून संध्याकाळी संजीवनला जायचं, तिथे काम करायचं, मग रात्री उशिरा घरी जायचं, दुसऱ्या दिवशी पुन्हा नोकरीवर जायचं असें routine झालं काही काळ. तो कार्यक्रम यथासांग पार पडला. त्यानंतर DMH बद्दल कानावर येत राहायचं सतत काही ना काही. २००५ साली, आजच्या भाषेत म्हणतात तशी, DMH कडून Offer आली. या गटाबरोबर काम करण्याचं एक attraction होतंच, इथले काहीजण प्रबोधिनीशी निगडित होते, आणि त्यांच्या एकूण कामाबद्दल जे ऐकलं होतं, त्यावरून या गटाचा भाग व्हावा अशी इच्छा होती. अशा पद्धतीने मी जानेवारी २००५ ला DMH मध्ये रुजू झाले. पूर्वी BAIF मध्ये काम करताना मी HRD मधल्या एका क्षेत्रात, मुख्यत: ‘प्रशिक्षणाच्या’ काम केले होते. दीनानाथमध्ये प्रशिक्षणाच्या जोडीने कर्मचाऱ्यांची नियुक्ती, कामाचे मूल्यमापन या विषयांचापण समावेश होता.

२००५ साली दीनानाथमध्ये मी एका सहकाऱ्यांबरोबर कामाला सुरुवात केली. पहिल्यांदा कामाला सुरुवात करताना systems / कार्यपद्धती बसवण्यापासून सुरुवात झाली. तेव्हाचा एक प्रसंग आठवतो दीनानाथमध्ये रोज कोणाची तरी नियुक्ती व्हायची पण HR विभागाला उशिरा समजायचं म्हणून असा प्रस्ताव दिला, की काही ठराविकच तारखांना नवीन लोकांना नियुक्त केलं जाईल. तेव्हा काम करण्याचा सर्व मैनेजर्सनी एकत्र येऊन याला एक पत्र लिहून मोठा विरोध केला. या गटाबरोबर काम करण्याचं जेवढ आकर्षण होतं तेवढंच या गटाबरोबर एकत्र येऊन काम करणे आव्हानात्मक होतं याची प्रचिती आली. २००७ च्या सुमारास मामा, मावशी यांनी एक ठिय्या आंदोलन केलं होतं. आत्तापर्यंतच्या माझ्या प्रोफेशनल लाईफमध्ये मी अशा प्रसंगांना कधीच सामोरे गेले नव्हते. हे आंदोलन २४ तास पण टिकलं नाही (संध्याकाळी सुरु झालं होतं). त्या रात्री मी रुणालयात रात्रपाळी केली. काही मैनेजर्स माझ्याबरोबर अकरा-बारापर्यंत होते पण नंतर मी एकटीच होते. जे मामा-मावशी आंदोलनात होते त्यांना त्यांच्या-त्यांच्या जागेवरून हलू न देणे, जे कामावर होते त्यांचं काम अडथळ्यांच्याशिवाय पूर्ण करण्यात पेशंटला त्रास होणार नाही अशा पद्धतीने लागेल ती मदत उभी करणं, बोलणं हे चालू ठेवलं.

दीनानाथचे काम हळूहळू वाढत गेले. त्याच्या जबाबदाच्या वाढत गेल्या. त्याचा हेतू कर्मचाऱ्यांपर्यंत सतत पोचवत राहणे, तो हेतू कामातून व्यक्त होताना दिसेल अशा पद्धती कामातले संस्कार, रचना करत जाणे हे घडत गेलं. प्रत्येकाला कामाची जबाबदारी देणे आणि ती व्यक्ती ते पेलू शकेल यासाठी सगळ्यांनी त्याला मदत करणे अशी कामाची पद्धत रुजलेली आहे. Decentralised कार्यपद्धती हा कामाच्या पद्धतीचा गाभा आहे.

कोणत्याही आव्हानाला सामोरं जाणं हा कामाचा स्थायीभाव आहे अगदी आत्ताचं उदाहरण कोविड-१९ दिनानाथच्या कामाविषयी सगळ्यांनी खूपच ऐकलं आहे. सर्व वरिष्ठ मंडळी डॉक्टर गटातली व Management गटातली प्रत्यक्ष स्वतः ही पेशंट बरोबर कामात उभी होती. त्यामुळेच दीनानाथचा सर्व कर्मचारी वर्ग न घाबरता या आव्हानाला गेले सव्वा वर्ष सामोरे जात आहे.

रुणालयातील HR चं काम आणि त्यातील आव्हान असा विचार केला तर मैनेजमेंटचं शिक्षण घेताना पाठ्यपुस्तकात याविषयीची खूप कमी माहिती आहे किंवा शिकवलं जातं. पेशंट बरा होतो यासाठी उच्चशिक्षित डॉक्टरांपासून २४ तास त्याची सेवा करण्याचा नर्सेस (परिचारिका), सेवक वर्गापर्यंत एक फळी एकत्र काम करत असते. अशा प्रकारची रेंज असलेली दुसऱ्या प्रकारची संस्था माझ्या डोळ्यासमोर नाही. ही रेंज एकत्र सांभाळणं प्रत्येकाच्या गरजा लक्षात घेऊन कामाच्या पद्धती लवचिक असणे हेच आव्हान आहे.

दुसरा मुद्दा HR क्षेत्रातला असा आहे, की या विषयातील काम हे profit making organisations / व्यापार करण्याचा संस्थांच्या अवती-भोवती फिरणारं आहे. non-profit organisations' संस्थांसाठी HRD Function कसं असावं यावर काम, कायदे, पद्धती या अजून परिपक नाहीत.

तिसरा मुद्दा, मानव संसाधन म्हणून काम करताना जाणवतो तो म्हणजे आवश्यक असलेल्या ज्ञान, कौशल्य आणि क्षमता असलेल्या व्यक्ती या उपलब्ध असणं, त्यांना ते काम करावंसं वाटणं. जगात नर्सेसचा तुटवडा आहे. अर्थातच नर्सेसला मागणी आहे पण तेवढ्या प्रमाणात नर्सिंग मधील शिक्षण घेणाऱ्या व्यक्ती नाहीत. पेशंटला साहाय्यक म्हणून काम करण्याची मानसिकता नाही. ही दरी कशी भरून काढायची यावर सतत छोटे-छोटे प्रयोग आणि चर्चा चालू असतात.

गेल्या दीड वर्षाच्या Pandemic च्या काळात, सर्वांनी अतिशय झटून काम केलं. आम्ही एक अंतर्गत अभ्यास केला, की कोविडच्या पूर्वी आमच्या कडचे बरेच डॉक्टर्स/इतर स्टाफ नियमित व्यायाम करायचे, पळायचे, खेळायचे ते कोविडच्या काळात बंद झालं. पण ज्यांनी तरीदेखील इतर प्रकारे व्यायाम सुरू ठेवला, त्यांचा या साथीच्या रोगाला सामोरं जायचा दृष्टिकोन वेगळा होता, सकारात्मक होता. तसंही DMH मध्ये तंदुरुस्तीला खूप महत्व आहे. मला स्वतःला fitness ची आवड असल्याने या वातावरणामध्ये मी सहजपणे एकरूप झाले. या फिल्डमध्ये खूप hectic schedules आहेत, व्यायाम किंवा इतर routine सेट करणं थोडं अवघड आहे, पण इथले डॉक्टर्स जागरूक आहेत, duties/schedules adjust करून हा work-life balance, fitness balance ठेवतात. खरं तर नर्सेस साठी हे schedules अजून hectic आहेत, आणि त्यांच्यासाठी, त्यांच्या work-life/ fitness balance साठी एखादा प्रोग्रॅम सुरू करण्याचा विचार आहे.

मी दीनानाथ मंगेशकर रुग्णालया (DMH) मध्ये रुजू होण्यापूर्वी बायफच्या आरोग्य क्षेत्रामधील कामांसाठी चार जिल्हांमधल्या मेडिकल ऑफिसर्सबोरोबर काम केलं होतं. तेव्हा जाणवलं, की शहरांमध्ये खूप बरी परिस्थिती आहे. पण ग्रामीण भागांमध्ये अगदी प्राथमिक आरोग्य केन्द्रांवर देखील व्यवस्था तुटपुंजी आहे. तिथल्या हॉस्पिटल्सची भयंकर विदारक परिस्थिती मी तेव्हा पाहिली आहे. त्यामुळे, आज DMH मध्ये काम करताना महामारीच्या तयारीच्या आधी इतर हॉस्पिटल्समधीली मूलभूत आरोग्य सुविधा बदलण्यासाठी काय-काय लागेल याचा एक विचार मनात असल्याने त्या दृष्टिकोनातून देखील थोडा विचार झाला. Entire infrastructure needs to be strengthened. या महामारीमध्ये ग्रामीण भागात आणि विशेषत: आशा-अंगणवाडी सेविकांनी अतिशय मोलाचं काम केलं आहे, पण त्यांच्यावरदेखील या सगळ्या कामाचा खूप ताण पडला आहे. म्हणूनच, केवळ महामारीच्या दृष्टीने नाही, तर मूलभूत सोयी-सुविधा पुरेशा असाव्यात यासाठी प्रयत्न व्हायला हवेत.

HR चं प्रत्यक्ष काम आणि HR चं मिळणारं शिक्षण यातील अंतर कमी करण्याच्या हेतूने मी काही काळ शिक्षण क्षेत्राशी पण जोडलेली राहिले. IMDR ही माझी एका अर्थी मातृसंस्था आहे. तिथे शिकत असताना डॉ. भोपटकरांशी झालेली ओळख खूप काही शिकवून गेली. त्यांचं HR मधलं काम मी जवळून पाहिलं. IMDR च्या विद्यार्थ्यांच्या निवडीच्या प्रक्रियेमध्ये देखील खूप वर्ष काम केलं, आणि त्यातूनच तिथे HR शी निगडित विषय शिकवायला लागले. शिकवताना व्यावहारिक दृष्टिकोनातून शिकवण - ज्या गोष्टी इंडस्ट्रीमध्ये वापरल्या जातात आणि दुसरं म्हणजे discussion-oriented teaching या दोन पद्धती वापरल्या. शिकवण्यामागे एक स्वार्थ होता, की शिकवता-शिकवता काही विद्यार्थी सम्परे येतील ज्यांना DMH मध्ये recruit करता येईल. काही विद्यार्थी internship साठी आले देखील, आणि काही पुढे DMH मध्ये join सुद्धा झाले. यातून Department ची प्रगती होण्यास हातभार लागला. याचप्रमाणे भारती विद्यापीठात Hospital management च्या course साठी शिकवायला सुरुवात केली. परंतु तिथली पद्धत थोडी वेगळी असल्याने दोन-तीन वर्षांनी ते काम थांबवलं.

Competency mapping हे माझे एक अनुभवक्षेत्र म्हणून मी विकसित केले आहे. SEED Infotech, Pharma कंपनी साठी Competency mapping करून दिले आहे. दीनानाथमध्ये देखील Pharmacy विभागासाठी competenc शोधल्या. त्याचा उपयोग निवड आणि प्रशिक्षणांमध्ये करतो.

२०१२ पासून मी आमच्या हौसिंग सोसायटीची सेक्रेटरी म्हणून काम बघायला सुरुवात केली. याआधी खरंतर वडील सोसायटीचे सभासद असल्याने आणि फार नियमित वार्षिक सभा होत नसल्याने, सेक्रेटरी म्हणून नेमकी काय जबाबदारी असते याची काहीच कल्पना नव्हती.

आमची कमिटीची नियुक्ती झाली. सोसायटी १९६९ साली स्थापन झाली होती. कागदपत्र पहिल्या लोकांनी नीट ठेवले होते पण मधल्या काळात घडी विस्कलित झाली होती. ५४ सदस्यांची कागदपत्रे तारखेप्रमाणे लावली, हस्तांतरचा इतिहास लिहून काढला. युवती विभागात काम करताना अनेकदा धारिण्या आवण्याची सवय होती ती इथे उपयुक्त पडली. घराचे खरेदी-विक्रीचे व्यवहार बघताना ती सर्व agreement वाचणे, सोसायटीच्या हिताचा विचार करणे, घर खरेदी केलेल्या व्यक्तीला आधी सभासद करून घ्यायचे की वार्षिक सभेत असे विषय co-operative act आणि bye laws वाचून एकीकडे स्व-प्रशिक्षण चालू झालं. बंगल्यांची सोसायटी असल्याने फार एकत्र खर्च नसतात, ताळेबंद मांडून वर्षाला ७५० रुपये maintenance ठरवला. नियमित वार्षिक सभा घेऊ लागलो. सभासद

maintenance देत नाहीत हे एखाद्या वर्षातच चित्र बदललं. पहिल्या वर्षातच जे chairman झाले होते त्यांनी राजीनामा दिला होता. नवीन सभासदांशी बोलून त्यांना ती जबाबदारी स्वीकारावी यासाठी राजी केले होते. पाच वर्षांचा कालावधी कळायच्या आतच संपला. नवीन गटाने जबाबदारी घ्यावी असं सांगूनही, आमच्याच गटाने पुढची पाच वर्ष काम बघावं असा निर्णय झाला. सभासदांच्या अपेक्षा वाढल्या होत्या. त्याच बरोबरीने जागेला असलेली किंमत ही काही सदस्यांना खुणावत होती. एका बिल्डरने फोन करून ऑफिसला बोलावले आणि कशी redevelopment करता येईल याचे proposal च दिले, सर्व खर्च तोच करणार होता, सेक्रेटरी म्हणून माझी संमती हवी होती. काही बहाणा बनवून सुटका करून घेतली. आपण कितीही निःस्वार्थी बुध्दीने, आपलेपणाने काम केलं तरी त्याची दखल घेतली जात नाही, अशी मोठी शिकवण मी यातून शिकले. पैशाची अपेक्षा कोणाला स्वस्थ बसू देत नाही. सोसायटीमध्ये असलेले गट हव्हूहलू स्पष्ट दिसायला लागले. घरातल्या वादामुळे कोर्ट कचेच्यांना सोसायटी म्हणून समोर जायला लागतं. आपला हेतू साध्य होत नाही, तर पदाधिकाऱ्यांवर कोर्टात दावे दाखल करा. काही ठराविक सभासदांचा फोन वाजला की ताण यायचा, पावलोच्या प्रयोगातल्या कुत्र्याची जागा आपण घेतली आहे, असं वाटायचं. मग काय? परत एकदा स्वतःकडे तटस्थपणे बघायला सुरुवात केली आणि ताणातून स्वतःची सुटका केली. स्वतःच्या भूमिकेवर कायम रहाता आलं. सोसायटीचं काम करताना स्थानिक राजकीय व्यक्तींना भेटणं, पेपरमध्ये प्रसिद्धी मिळणं, असेही अनुभव घेतले. नकळत का होईना, एखाद्या पदाच्या मोहात आपण स्वतः सहज अडकतो, पण हे अडकणं मान्य न करता स्पष्टीकरण देत रहातो. मला आनंद आहे मी या मोहावर मात करू शकले.

काम सोडून मला अनेक गोष्टी करायला आवडतात. सगळ्यात पहिली आवड म्हणजे मित्र-मैत्रिणीबरोबर वेळ देणे, एकत्र गोष्टी करणे. आम्ही युवती विभागात काम करणाऱ्या रोज भेटेनाशा झाल्या. २०१८ साली आम्ही दोन महिन्यांतून एकदा भेटून कोण काय करत आहे याची देवाण-घेवाण मुरू केली. मला भटकायला, फिरायला आवडतं. वर्षातून एकतरी सहल, ट्रेक करायचा मनोदय आहे. काही भारतातले आणि दोन नेपाळमध्ये जाऊन ट्रेक पूर्ण केले. यातून स्वतःच्या शारीरिक, मानसिक क्षमता तपासल्या जातात. दीक्षा ग्रहणाची जोपासनाच आहे असं म्हणायला हरकत नाही. मी माझ्या चौथीपासून शाळेत आणि नंतर महाविद्यालयात सायकलने ये-जा करायचे. १९९९ ते २०१९ या वीस वर्षांत मात्र मी सायकलवर बसले पण नाही. नंतर एकदा अनीता चितळे- देशमुख हिचे सायकल सहलीचे अनुभव ऐकले. २०१९च्या प्रशालेच्या सुवर्णमहोत्सवी वर्षात अरुणाचलला सायकल दौरा करण्याच्या निमित्ताने परत एकदा सायकल चालवायला सुरुवात झाली. नंतर पेडल मंडळाच्या साहाय्याने किंवा दीनानाथच्या गटाबरोबर पुण्यात आणि आजूबाजूला सायकल सहली चालू आहेत. मला झाडांची आवड आहे त्यामुळे घराच्या भोवती गच्छीमध्ये कुंड्यांमधून भरपूर फुलझाडं आहेत. आमच्या वर्गातल्या कीर्ती भावेच्या प्रेरणेतून मी स्वतः ड्रिप इरिगेशनपण केले आहे. आमच्याकडे खूप मोठं बांबूचं बेट होतं. त्या बांबूपासून काही कलाकुसर पण करण्याचा आनंद घेतला. फोटोग्राफीची सुरुवात बहुतेक कॉलेजच्या दिवसांमध्ये झाली. छोट्या कॅमेरामधून डिजिटल कॅमेरापर्यंत प्रवास झाला. काही वर्षांपूर्वी आम्ही दीनानाथमधील डॉक्टरांबरोबर एक आठ दिवसांचे फोटोग्राफीचे वर्कशॉप केले. ट्रेकला जाताना कॅमेरा हमखास बरोबर असतो. मला जिसा पझल्स सोडवायला आवडतात. गेल्या सहा-सात वर्षात मी एक ते दोन हजार तुकड्यांची दहा-बारा पझल्स तरी केली असतील. एकदा कोडी सोडवायला बसले की तासन्तास मी त्यात बुडालेली असते.

मला स्वच्छतेचा मॅनिया आहे. घर, कार्यालय स्वच्छ आणि नीटनेटकं असलं पाहिजे असा माझा आग्रह. दर रविवारी मी किमान चार तास घराच्या स्वच्छतेसाठी देते.

अजून एक आवडीचा आणि आग्रहाचा विषय म्हणजे आरोग्य सांभाळणे. त्यासाठी दिवसातला कमीत-कमी एक तास हा रोजचा राखलेला असतो. रोज व्यायाम केला नाही तर झोपच येत नाही. आत्तापर्यंतचा प्रवास बघताना मला माझ्यातला अजून एक बदल सांगावासा वाटतो. प्रबोधिनीत काम करत असताना अनेक अभ्यास शिबिरे, वैचारिक बैठकी होत असत. त्यात मी फार उत्साहाने सहभागी होत नसे पण ते HR fimsd मध्ये काम करताना मला प्रोसेस वर्क या संकल्पनेचा परिचय झाला. सोप्या शब्दात स्वतःच्या विचारांकडे, कृतीकडे तटस्थपणे बघणे तसेच डॉक्टर परचुरे यांच्यामुळे जे कृष्णमूर्तीची भाषणे, वैचारिक मी वाचायला सुरुवात केली. काही गोष्टी कळल्या आणि आपल्याला अजून अनेक मुद्यांचा उलगडा होणे बाकी आहे हे जाणवले. स्वतःकडे तटस्थपणे बघण्याची कृती नक्ती जमायला लागली आहे.

आई-वडिलांसमवेत

RAPID FIRE

१. आवडं पुस्तक - एक होता कार्बर
२. आवडता चित्रपट - Patch Adams
३. सायकलिंग की ट्रेकिंग - ट्रेकिंग
४. BAIF कि DMH - No Comparison.
५. प्रबोधिनी की DMH - Again, No comparison. एक मातृसंस्था आहे आणि एक अपत्य दोन्ही.
६. पहिली प्रतिक्रिया -
 - ◆ डॉक्टर - Noble Profession
 - ◆ युवती विभाग - धमाल
 - ◆ HR - Background work
 - ◆ DMH - कर्तृत्ववान
 - ◆ प्रबोधिनी - कृतज्ञता
 - ◆ आप्पा - कृतज्ञता
७. या क्षेत्रात नसता, तर कुठल्या क्षेत्रात असता - Marketing
८. बागेमधली आवडती झाडं - लिली आणि जुई

धनश्री बोधनी
9158885185
dhanashreebodhani@gmail.com

मुलाखत - चिन्मयी खरे, अपूर्वा इनामदार शब्दांकन - अपूर्वा इनामदार

संपादन - मानसी बोडस, पल्लवी गोखले - नगरकर

आरेखन व मांडणी - निशिगंधा खल्दकर

Write to us : jpp51_51@jnanaprabodhini.org

गेले तीन रविवार प्रशालेच्या विद्यार्थी-विद्यार्थिनींचा दीनानाथ मंगेशकर रुणालयाच्या सुरुवातीच्या उभारणीत व नंतरच्या प्रगतीतील सहभागाचा प्रातिनिधिक आढावा घेतला. मंगेशकर रुणालयाची वाटचाल हे आपणा सर्वांसाठी अभिमानास्पद व कौतुकास्पद असे एक सामूहिक गटकार्य आहे. कोरोनाच्या संकटकाळात आपल्या सर्वांच्याच व्यक्तिगत व सामाजिक आयुष्यात आरोग्याचे महत्व किती आहे, हे लक्षात आले. डॉ. धनंजय केळकर यांच्या सक्षम नेतृत्वाखाली हे गटकार्य असेच दीर्घकाळ चालत राहू दे, ही आपणा सर्वांची इच्छा आहे. २०२१ जूनमध्ये दीनानाथ मंगेशकर रुणालयाचा आवाका खालीलप्रमाणे आहे –

तज्ज्ञ डॉक्टर्स संख्या	४००
नर्सिंग स्टाफ	१३५०
प्रशासकीय व अन्य सेवा	६५०
पॅरा-मेडिकल स्टाफ	४००
अन्य मदतनीस	८२५
एकूण सुमारे	३६२०
वर्षभरातील रुण अंदाजे (OPD)	२ लाखांपेक्षा अधिक
वर्षभरातील शस्त्रक्रिया (IPD)	१५ हजारांहून अधिक
वर्षभरात आजारासाठी दाखल रुण	५० हजारांहून अधिक

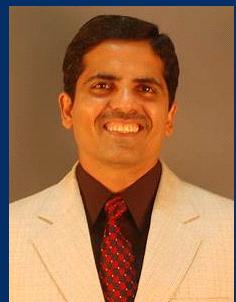
आज दीनानाथ रुणालयाच्या व्यवस्थापनात सुमारे ४० ते ४५ प्रबोधिनी प्रशालेचे विद्यार्थी-विद्यार्थिनी आहेत. त्याशिवाय यापूर्वी सहभागी होते (व सध्या संबंधित नाहीत) असे आणखी दहाजण तरी आहेत. या प्रत्येकालाच तिचे/त्याचे अनुभव विचारण्यासारखे आहेत. जागेच्या अभावी तसे करणे अवघड आहे. तरीही या सगळ्यांची या रुणालयाच्या वाटचालीतील योगदानासाठी ५१@५१ या उपक्रमात आपण नक्की दखल घेऊयात. अनवधानाने काही नावे वगळली गेली असली तर क्षमस्व. त्याबद्दल नक्की कळवावे. या यादीत एक वेगळे नाव श्री. मयुरेश सोहनी (प्रशाला १९८१) यांचे आहे. आज ते स्टेट बँक ऑफ इंडिया या संस्थेत वरिष्ठ पदावर अधिकारी आहेत. दीनानाथ रुणालयाच्या सुरुवातीच्या वर्षात स्टेट बँकेकडून व्यावसायिक कर्ज मिळण्यासाठी त्यांची प्रचंड मदत झाली. रुणालयाचा जम बसवण्याआधी बांधकाम, यंत्रसामुग्री खरेदी यासाठी स्टेट बँकेने प्रथम १५ कोटी रुपयांचे कर्ज संमत केले. त्यात नंतर रु. ४० कोटींपर्यंत वाढ केली. ठराविक कालावधीत रुणालयाने हे कर्ज व्याजासकट मुदतीत परतही केले.

TEAM
DMH

JPPTM
ALUMNI

DMH

Dr. Dhananjay Kelkar
(1977)

Dr. Milind Modak
(1976)

Dr. Sachin Gandhi
(1981)

Dr. Utkrant Kurlekar
(1981)

Dr. Jitendra Kshirsagar
(1981)

Dr. Kedar Deogaonkar
(1989)

Dr. Girish Godbole
(1981)

Dr. Jayesh Rahalkar
(1986)

Dr. Swapneel Karne
(1992)

Dr. Mahesh Mone
(1984)

Dr. Pradyumn Vaidya
(1992)

Dr. Vinay Kulkarni
(1973)

Dr. Ashwini Joshi
(1993)

Dr. Aditi Gujrathi
(2004)

Dr. Vinayak Desurkar
(1980)

Dr. Priti Gholap
(1989)

Dr. Amit Walimbe
(1986)

Dr. Sheetal Gaikwad
(2001)

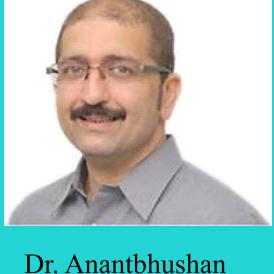
Dr. Suneel Godbole
(1984)

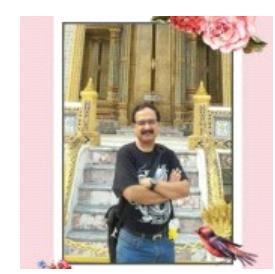
Dr. Parag Sahastrabudhe
(1983)

Dr. Ramakant Hinge
(1983)

Dr. Anantbhushan
Ranade
(1984)

Dr. Rajendra Deshmukh
(1981)

Dr. Vaidehi Kelkar
(2004)

Dhanashree Bodhani
(1990)

CA Sharmishtha
Chiplunkar
(1987)

Ajit Shete
(1989)

Sachin Kshirsagar
(1985)

Santosh Satam
(1980)

Vinayak Halbe
(1977)

Vinay Chutke
(1993)

Tushar Kanade
(1993)

Prachi Date
(1989)

Apoorva Bhalerao
(2004)

Madhura Shidore
(2001)

Sachin Bhate
(1989)

Ganesh Dangi
(1988)

Sachin Gadgil
(1989)

Mayuresh Sohoni
(1981)

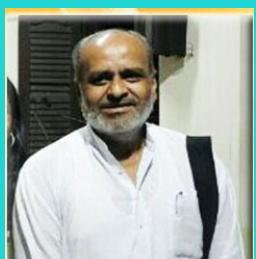
Shirish Joshi
(1977)

Mohan Gujrathi
(1973)

Dr. Amruta Haratalekar
(2011)

Late Bhai Phadke
(1973)

Late CA Mrudula Ranade
(2001)

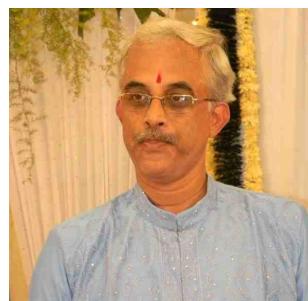
Advaya Joshi
(1996)

Dr. Nitin Chowdhary
(1985)

Abhishek Jog
(2000)

Prashant Desai
(1978)

Nitish Narkhedkar
(2007)

Rohan Panse
(2007)

दीनानाथ मंगेशकर रुग्णालयाच्या स्थापनेत व नंतरच्या वाटचालीत असंख्य व्यक्तिंचे योगदान लाभले आहे. ५१@५१ या लेखमालेच्या निमित्ताने प्रबोधिनी प्रशालेच्या माजी विद्यार्थी-विद्यार्थिनींच्या प्रवासाचा आढावा आपण घेत आहोत. त्यामुळे याशिवाय ज्या असंख्य व्यक्ती या सांघिक गटकार्यात सहभागी आहेत, त्यांच्या सहभागाबद्दल सर्वानाच अभिमान, आदर व कौतुक आहे. त्यांच्याविषयी लिहिण्याचा प्रसंग नंतर कधीतरी मिळो, ही सदिच्छा !!

